

KLAUS LAZAROWICZ/CHRISTOPHER BALME (eds.)

Texte zur Theorie des Theaters

[Κείμενα για τη θεωρία του θεάτρου].

Stuttgart, Philipp Reclam jun. 1991 (Universalsbibliothek Nr. 8736). Σελ.703.

Το βιβλίο αυτό, σε μικρό σχήμα, περιλαμβάνει συνολικά 116 κείμενα για τη θεωρία του θεάτρου, σε συντομευμένη μορφή και με εισαγωγή στο καθένα, από το 18ο αιώνα έως σήμερα (με ορισμένες εξαιρέσεις, που εκτείνονται σε μεγαλύτερο ιστορικό βάθος). Σ' ένα τόσο μεγάλο corpus τα ίδια τα κείμενα δίνονται αναγκαστικά με μεγάλες περικοπές και πολύ αποσπασματικά. Αυτό το αναγκαστικό μειονέκτημα προσπαθούν να αμβλύνουν οι σύντομες εισαγωγές στο κάθε κείμενο, που καταθέτουν συνοπτικές πληροφορίες για το συγγραφέα, για τη συμβολή του στη θεατρική ζωή της εποχής, εντάσσουν το θεωρητικό κείμενο στα συμφραζόμενα του καιρού του και προσδιορίζουν τους βασικούς γενικούς στόχους του. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο τόμος ξεπερνά τα περισσότερα text books αυτού του είδους σε πλούτο πληροφοριών και αναφορών σε πρόσωπα και πράγματα. Το βασικό του ελάττωμα έγκειται, όπως αναφέρθηκε, στην αποσπασματικότητα των δειγμάτων, που καμιά φορά δεν επιτρέπει να σχηματίσει ο αναγνώστης μια σαφή εικόνα των θεμάτων που αναπτύσσονται.

Τα παραθέματα χωρίζονται με κριτήρια συστηματικά: Α' Γενική θεωρία του θεάτρου (αφ. 1-16) και Β' Ειδική θεωρία του θεάτρου, με υποκεφάλαια: α) Υποκριτική, β) Σκηνοθεσία, γ) Θεατρικό έργο, δ) Σκηνικός χώρος και σκηνικό, ε) Εσωθεατρική επικοινωνία, στ) Θέατρο ως ηθικός και παιδαγωγικός θεσμός, ζ) Λαϊκό θέατρο, η) Πολιτικό θέατρο, θ) Παρα-θέατρο. Υπάρχει στο τέλος εκτενής βιβλιογραφία για όλα τα κεφάλαια (σσ. 682-697), καθώς και ένα ευρετήριο προσώπων (σσ. 699εξ.). Ποια είναι τα κριτήρια της επιλογής (της αναγκαστικής επιλογής, επειδή, όπως τονίζεται στο εισαγωγικό σημείωμα, τα παραθέματα εύκολα θα μπορούσαν να έχουν διπλασιασθεί), αυτό μπορεί να συμπεράνει κανείς από το αναγνωστικό κοινό, στο οποίο απευθύνεται ο τόμος: είναι «θεατρολόγοι, πρακτικοί, παιδαγωγοί και φίλοι του θεάτρου» (σ.16) αλλά και από την ερευνητική ιδιότητα του βασικού εκδότη, τέως καθηγητή της Θεατρολογίας στο πανεπιστήμιο του Μονάχου, ο οποίος ήταν κατά κύριο λόγο φιλόλογος και ιστορικός του θεάτρου. Ωστόσο, απ' ό,τι φαίνεται από την ίδια την επιλογή και την ενημερωμένη έως σήμερα βιβλιογραφία, υπάρχει η δεδηλωμένη βούληση, ο τόμος να αντικαθρεφτίσει και τις τελευταίες εξελίξεις της επιστήμης του θεάτρου. Κατ' αυτόν τον τρόπο προκύπτει ένας, θα έλεγα, «μεικτός» χαρακτήρας του έργου, ο οποίος καλύπτει πράγματι ένα πολύ ευρύ φάσμα συγγραφέων και στοχαστών, ώστε να είναι από αυτή την άποψη μοναδικός. Όπως είναι αναμενόμενο εξάλλου, κυριαρχούν οι γερμανόφωνες συμβολές (κυρίως στη φιλοσοφία), αν και υπάρχουν και αρκετά μεταφρασμένα κείμενα από άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες.

Στο ετερόκλητο μωσαϊκό των παραθεμάτων ο Lazarowicz γράφει μian «Εισαγωγή» (σσ. 19-38), η οποία προσπαθεί να δώσει, σε ορισμένα σημεία με τρόπο κάπως επιπόλαιο, βασικές πληροφορίες για θέματα, όπως ο αποκλεισμός των δραματικών θεωριών από το corpus, η δική του αντίληψη για τη θεωρία του θεάτρου, για την απαρχή του (κάπως περιέργη είναι η αναφορά του σε μελέτημα του Jan Kopecky, που η υπόθεσή του του φαίνεται η πιο πιθανή: *Aux sources du théâtre. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica* 5, 1969, σσ. 73-141, ενώ παραμερίζει χωρίς συζήτηση καμιά δεκάδα άλλων θεωριών, βλ. Β. Πούγχερ, *Θεωρία του λαϊκού θεάτρου*. Αθήνα 1985, σσ. 79εξ.) κάνει

έναν εκτενή απολογισμό της σημερινής θεατρολογίας, αρκετά ενημερωμένο, αλλά και διανοημένο με διάφορες συστάσεις (σσ. 26εξ.).

Το πρώτο τμήμα της ανθολογίας συγκεντρώνει κείμενα του Γκαίτε («Για την αλήθεια και την πιθανοφάνεια των έργων τέχνης» 1798, σε διάλογο ανάμεσα στο «θεατή» και τον «εμπρόσωπο του καλλιτέχνη»), του Hugo Dinger (1865-1941) («Η δραματουργία ως θεωρητική επιστήμη», 1904· η μονογραφία αυτή είναι ίσως η πρώτη συστηματική παρουσίαση της θεατρολογίας), του Georg Fuchs (1868-1949, μεταρρυθμιστή της σκηνής στο Μόναχο μετά το 1900, «Ο χορός» 1906 – το «διονυσιακό» του Νίτσε ως νέο στοιχείο του θεάτρου), του Max Hermann (1865-1943, ιδρυτή της Θεατρολογίας στη Γερμανία, «Έρευνες για τη γερμανική θεατρική ιστορία του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης» 1914, απόσπασμα από την εισαγωγή που έχει προγραμματικό χαρακτήρα), του Artur Kutschera (1878-1960, καθηγητή Θεατρολογίας στο Μόναχο, «Επιτομή της Θεατρολογίας» 1932/36, 1949, προγραμματικό απόσπασμα από την εισαγωγή), του Jan Mukarovsky (1891-1975, κορυφαίου εκπροσώπου της Θεατρολογίας στη Σχολή της Πράγας, «Για τη σημερινή κατάσταση μιας θεωρίας του θεάτρου» 1940/41 τσεχικά, 1975 γερμανικά [A. van Kesteren/H. Schmid, *Moderne Dramentheorien*. Kronberg 1975, σσ. 76-95] και 1978 αγγλικά [*Structure, Sign and Function*. New Haven/London 1978, σσ. 201-219]), του Nicolai Hartmann (1882-1950, φιλόσοφου της αισθητικής, «Το θέατρο και η τέχνη του ηθοποιού» 1953), του Henri Gouhier («Για την 'ένωση' στο θέατρο» «De la communion au théâtre», στον τόμο *Théâtre et collectivité*. Paris 1953, σσ. 15-25), του Etienne Souriau (1892-1979, γνωστού συγγραφέα της μονογραφίας *Les deux cent mille situations dramatiques*. Paris 1950, «Δραματική κατάσταση και συλλογική συμμετοχή» 1953, στον ίδιο τόμο, σσ. 54-64), του Richard Southern (γνωστού Αμερικανού θεωρητικού και κριτικού του θεάτρου, «Η ουσία του θεάτρου» από τον τόμο *The Seven Ages of Theatre*. New York 1962, σσ. 11-13), του Θρασύβουλου Γεωργιάδη (1907-1977, Έλληνα μουσικολόγου του Πανεπιστημίου του Αμβούργου, συγγραφέα της γνωστής μονογραφίας *Musik und Rhythmus bei den Griechen*. Hamburg 1961, «Το μουσικό θέατρο» 1964, από τα *Kleine Schriften*. Tutzing 1977, σσ. 133-144), του Dietrich Steinbeck (συγγραφέα της βασικής μονογραφίας *Einführung in die Theorie und Systematik der Theaterwissenschaft*. Berlin 1970, «Γνωσιοκριτικές παρατηρήσεις στην τεκμηριωτική αξία των πηγών της θεατρικής ιστορίας» 1968), του ίδιου του Klaus Lazarowicz («Η διαδικασία του θεάσθαι» 1977) και άλλων.

Στο τμήμα για την υποκριτική συγκεντρώνονται κείμενα του Lessing (από την «Αμβουργιανή δραματουργία» και άλλα), του Francesco Riccoboni («L'expression» από το φημισμένο *L'Art du théâtre*. Paris 1750), του Denis Diderot (το γνωστό «παράδοξο για τον ηθοποιού» 1769), του Goethe (για τους γυναικείους ρόλους στο ρωμαϊκό θέατρο, που τους υποδύονται άντρες 1788), του Schiller («Για το ωραίο στην τέχνη»), του Hegel («Η εξωτερική παράσταση του δραματικού καλλιτεχνήματος», από την «Αισθητική»), του μεγάλου ηθοποιού της Γαλλικής Επανάστασης Francois-Joseph Talma (1763-1826, το εισαγωγικό κεφάλαιο των Απομνημονευμάτων «Quelques réflexions sur Lekain et sur l'art théâtral» 1825), του Ludwig Tieck («Να αισθάνεται ο ηθοποιός κατά την υπόκριση ή να μένει απαθής;» 1817), του Constant Coquelin (1841-1909 «L'art du comédien» 1894) και την απάντηση του Henry Irving (1838-1905, του γνωστού Άγγλου πρωταγωνιστή γύρω στη στροφή του αιώνα και θετού πατέρα του Edward Gordon Craig), του William Archer (1856-1924) και του Meyerhold, τη σημαντική πραγματεία «Για τη φιλοσοφία του ηθοποιού», του Γερμανού φιλοσόφου και κοινωνιολόγου Georg Simmel (1858-1918, σχεδόν

ολόκληρη), κείμενα του Στανισλάφσκι, του Jacque Coreau (1879-1949), του Μπρεχτ («Dialog über die Schauspielkunst» 1929), του Louis Jouvet (1887-1951 «L'Art du Comédien» 1936), του Grotowski, του Eugenio Barba και άλλων.

Στο τμήμα για τη σκηνοθεσία δημοσιεύονται κείμενα των Adolphe Appia (1862-1928 από τη βασική πραγματεία «La mise en scène du drame wagnérien». Paris 1895), Edward Gordon Craig (1872-1966, ο πρώτος διάλογος για την τέχνη του θεάτρου, 1905, που υπάρχει και σε ελληνική μετάφραση), Meyerhold («Η τέχνη του σκηνοθέτη» 1927), Αρτώ (1896-1948 «Η σκηνοθεσία και η μεταφυσική» από το *Le Théâtre et son double*. Paris 1938), Jacques Coreau («Η σκηνοθεσία» 1936), Μπρεχτ και Patrice Pavis («Languages of the Stage». *Performing Arts Journal Publ.*, 1982, σσ. 149εξ., τμήμα της πραγματείας «Towards a Semiology of the mise en scène»).

Το τμήμα για το θεατρικό έργο απαρτίζεται από κείμενα των Έγγελου («Το δράμα ως ποιητικό καλλιτέχνημα», από την «Αισθητική» του), Maurice Maeterlinck (1862-1949, «Un Théâtre d'Androïdes» 1890, όπου ανατρέπει σε απόψεις του Charles Lamb «On the Tragedies of Shakespeare: Considered with Reference to their Fitness for Stage-representation» 1811, ο οποίος θεωρεί, σύμφωνα και με τις απόψεις των Coleridge, Shelley και Byron για το «mental theatre», την παράσταση για τα μεγάλα θεατρικά έργα συρράινωση της ποιητικότητάς τους), Thomas Mann (1875-1955, «Δοκιμή για το θέατρο» 1908), Roman Ingarden (1893-1970, το γνωστό «Για τις λειτουργίες της γλώσσας στο θεατρικό έργο» 1931), Richard Schechner («Drama, Script, Theater and Performance». *The Drama Review* 17, 1973, σσ. 6-10) και Anne Ubersfeld (απόσπασμα από το *L'École du spectateur*. Paris 1981, σσ. 11-16).

Για το σκηνικό χώρο και τη σκηνογραφία έχουν επιλεγεί κείμενα των Vitruvius (1ος αι.π.Χ.), Sebastiano Serlio (1475-1554), Francesco Algarotti (1712-1764, *Saggio sopra l'opera in musica*. Livorno 1763), Karl Friedrich Schinkel (1781-1841 «Η κλασικιστική σκηνογραφία» 1813), Emile Zola (1840-1902, απόσπασμα από το *Le Naturalisme au théâtre*. Paris 1888), Enrico Prampolini (1894-1956 «Για τη φουτουριστική σκηνογραφία» 1915), Adolphe Appia («Acteur, espace, lumière, peinture» ca. 1921), Oskar Schlemmer (1888-1943 για τη σκηνή του Bauhaus 1928) και άλλων.

Για το θεατρικό κοινό («εσωθεατρική επικοινωνία») δημοσιεύονται κείμενα των Lessing (απόσπασμα από τον «Laokoon» 1766), Έγγελου, Schopenhauer, Eduard Devrient (1801-1877, απόσπασμα από την «Ιστορία της γερμανικής υποκριτικής» 1848), Νίτσε, Meyerhold, Tairow, Hofmannsthal, Alfred Roller (1864-1935), Μπρεχτ, Dagobert Frey (1883-1962, «Θεατής και σκηνή» από το βιβλίο *Kunstwissenschaftliche Grundfragen*. Wien 1946, σσ. 166εξ.), Ernst Gombrich (*1909 «Meditations on a Hobby Horse or the Roots of Artistic Form.» London 1951, σσ. 243-261 και απόσπασμα από *Art and Illusion. A study in the Psychology of Pictorial Representation*. New York 1960), Margret Dietrich (*1920, καθηγήτριας Θεατρολογίας στη Βιέννη, «Ο ηθοποιός και το κοινό» *Maske und Kothurn* 1964, σσ. 41-53), Hanns Braun (1893-1966, «Ο τόπος του κοινού στο θέατρο» 1966), Volker Klotz (* 1930 απόσπασμα από το βιβλίο *Dramaturgie des Publikums*. München/Wien 1976, σσ. 13-21), Andrej Tarkowskij (1932-1985, απόσπασμα από το βιβλίο «Ο σφραγισμένος χρόνος» 1985) και άλλων.

Στο τμήμα για τη διδακτική και ηθική αποστολή του θεάτρου βρίσκεται ο ανεγνώστης κείμενα του Τερτυλλιανού («De spectaculis» ca. 198 μ.Χ.), του Jeremy Collier (1650-1726, απόσπασμα από το βιβλίο του *Short View of the Immorality and Profaneness of the English*

Stage. London 1698), του Johann Christoph Gottsched (1700-1766, θεωρητικού και συγγραφέα της κλασικίζουσας τραγωδίας του γερμανικού μπαρόκ, «Τα θεατρικά έργα και ιδίως οι τραγωδίες δεν μπορούν να εξοριστούν από μια ευκατάσταση δημοκρατία» (1729), τη συζήτηση μεταξύ Lessing και Friedrich Nicolai για την τραγωδία (1756), την επιστολή του Jean-Jacque Rousseau (1712-1778) προς τον d'Alembert για την κωμωδία (1758 «...et particulièrement sur le projet d'établir un théâtre de comédie en cette ville [τη Γενεύη]»), τον πρόλογο στα *Three Plays for Puritans* του George Bernhard Shaw (1901), καθώς και γραπτά του Γερμανού φιλοσόφου Ernst Bloch (1885-1974), επηρεασμένου από τον Μπρεχτ (*Das Prinzip Hoffnung*. Berlin 1954, σσ. 483εξ., 497εξ. «Το θέατρο θεωρούμενο ως παραδειγματικός θεσμός»).

Για το λαϊκό θέατρο γίνεται αναφορά σε κείμενα των Louis-Sébastien Mercier (1740-1814, απόσπασμα από την πραγματεία *Du Théâtre, ou nouvel essai sur l'art dramatique*. Amsterdam 1773, αν πρέπει ο δραματουργός να εργάζεται για το λαό ή όχι), Richard Wagner (1813-1883, από τη γνωστή πραγματεία «Die Kunst und die Revolution» 1849 για την τέχνη και την επανάσταση, που ασχολείται ιδίως με την αρχαία τραγωδία ως λαϊκή τέχνη), Romain Rolland (1866-1944, απόσπασμα από τη γνωστή πραγματεία *Le Théâtre du Peuple. Essai d'esthétique d'un théâtre nouveau*. Paris 1903), Meyerhold («Balagan» 1912, που σηματοδότησε τη στροφή του από το συμβολιστικό στο πολιτικό θέατρο) και Dario Fo (για το πολιτικό λαϊκό θέατρο, από τον τόμο *Dario Fo parla di Dario Fo*. Cosenza 1977).

Στο πολιτικό θέατρο αναφέρονται αποσπάσματα των Boris Arvatov (συνεργάτη του Sergej Eisenstein στο κίνημα «Λατρεία του προλεταριάτου» αμέσως μετά τη Ρωσική Επανάσταση, «θέατρο ως παραγωγή»), Sergej Trejtjakov (1892-1939, επίσης συνεργάτη του Eisenstein), Erwin Piscator (1893-1966, του ιδρυτή του «Προλεταριακού θεάτρου» στο Βερολίνο το 1920, «Σκηνη» του παρόντος και του μέλλοντος» 1928), Μπρεχτ («Για το πειραματικό θέατρο» 1939), Augusto Boal (*1931 για το θέατρο των καταπιεσμένων, «Teatro del Oprimado». Buenos Aires 1974), ενώ για τις παραθεατρικές μορφές παραθέτονται αποσπάσματα για το «ψυχόδραμα» του Ρουμάνου ψυχιάτρου Jakob Levy Moreno (1889-1974, ιδρυτή του ψυχοθεραπευτικού θεάτρου, που διηύθυνε από το 1921 ως το 1923 στη Βιέννη ιδιωτικό θέατρο, όπου οι ηθοποιοί μόνο αυτοσχεδίαζαν, από τον τόμο *Gruppenpsychotherapie und Psychodrama*. Stuttgart 1959), για το happening από τον Darko Survin (*1935 από *The Drama Review* 14, 1970, σσ. 131-139), κείμενο του Richard Schechner (*1934, «From Ritual to Theater and Back: The Efficacy-Entertainment Braid». *Educational Theater Journal* 26, 1974, αρ. 4), επίσης για τα βιεννέζικα happenings του Hermann Nitsch (από το 1957 «θεωρία του οργιαστικού μεταφυσικού θεάτρου»).

Ακολουθεί πλούσια βιβλιογραφία (σσ. 682-697), καθώς και ένα ευρετήριο προσώπων (σσ. 699-703). Το μικρού σχήματος pocket book αποτελεί τελικά έναν πλούσιο «reader» για πλήθος θέματα της θεατρικής θεωρίας, παλαιότερης και σύγχρονης. Είναι οπωσδήποτε χρήσιμο για την πανεπιστημιακή διδασκαλία. Με τις διακριβωμένες παραπομπές βοηθάει και τον ενδιαφερόμενο να εντοπίσει τα πρωτότυπα έργα που αναζητεί. Παρά τις ορισμένες, και ίσως αναπόφευκτες ατέλειες, που χαρακτηρίζουν συχνά τέτοιες προσπάθειες ανθολόγησης θεωρητικών κειμένων, και παρά τον κάπως ετερόκλητο χαρακτήρα της ύλης του, αποτελεί χρήσιμο εργαλείο του φοιτητή και του ειδικού, καθώς και κατατοπιστικό ανάγνωσμα για ένα ευρύτερο κοινό. Θα ήταν ευχής έργο να πραγματοποιηθεί και για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό μια παρόμοια συγκέντρωση ενδεικτικών κειμέ-

νων. Ωστόσο δεν πιστεύω πως πρέπει απλώς να μεταφραστεί το εν λόγω έργο: δεν είναι ούτε εφικτό ούτε και επιθυμητό, να δοθεί στο ελληνικό κοινό η ίδια ακριβώς ανθολόγηση. Άλλωστε υπάρχουν και σημαντικά ελληνικά κείμενα, που θα έπρεπε να βρουν τη θέση τους σε ένα τέτοιο αντίστοιχο ελληνικό έργο.

Βάλτεο Πούχγεο